

Eserin bazı kısımları *Müntehab-ı Cevâmi'u'l-hikâyat* (Tahran 1324 hş.) adıyla Melikü's-şuarâ Bahâr, birinci bölümü de Muhammed Muîn tarafından yayımlanmış (Tahran 1335 hş.), daha sonra da metnin tamamı basılmıştır (Tahran 1352, 1353 hş.).

BİBLİYOGRAFYA :

Muhyî-yi Gülşenî, *Menâkıb-ı İbrâhîm-i Gülşenî* (nşr. Tahsin Yazıcı), Ankara 1982, nâşirin girişi, s. XVII; *Keşfü'z-zunûn*, I, 540; Muhammed Nizâmeddin, *Introduction to the Jawami'ul Hikâyat wa Lawâmi'ul-Riwâiyât* (GMNS, VIII), London 1929; a.m.f., "Awfî", *El²* (Fr.), I, 786-787; Storey, *Persian Literature*, I/2, s. 782; Zehrâ-yi Hânleri (Kiyâ), *Ferheng-i Edebiyyât-ı Fârisî*, Tahran 1348 hş., s. 164; Safâ, *Gencî-ne-i Sühan*, III, 210 vd.; a.m.f., *Edebiyyât*, II, 1028-1029; Hüsnü, "İbnî Arabşah", *TM*, III (1926-33), s. 171-174; *DMF*, I, 768; M. Fuad Köprülü, "Avfî", *İA*, II, 22; *İDMİ*, XIV/1, s. 194.

TAHSİN YAZICI

CEVÂMIU'İ-KELİM

(جوامع الكلم)

Hz. Peygamber'in veciz sözlerini ve kendisinin veciz konuşma özelliğini ifade eden bir tabir.

"Toplayıp bir araya getiren" anlamındaki câmi' ile "söz" anlamındaki kelimenin çoğul şekillerinden meydana gelen bu tamlama daha çok veciz sözleri ifade etmekle beraber hadis ilminde Hz. Peygamber'in az sözle çok mâna ifade etme özelliğini belirtmekte ve az da olsa câmiu'l-kelâm ve câmiu'l-kelîm şekillerinde de kullanılmaktadır. Hz. Peygamber, diğer peygamberlerden farklı olarak sadece kendisine verilen özellikleri saydığı bir hadiste "Ben cevâmiu'l-kelîm ile gönderildim" (Buhârî, "Cihâd", 122, "Ta'bir", 22, "İ'tişâm", 1; Müslim, "Mesâcid", 6); "Bana cevâmiu'l-kelîm verildi" (Müslim, "Mesâcid", 5, 7-8, "Eşribe", 71) demektedir.

Bazı âlimler sözü edilen hadisin bir rivayetindeki "gönderildim" (بعثت) ifadesini dikkate alarak cevâmiu'l-kelîmin Kur'an-ı Kerîm olduğunu, diğer bazıları da cevâmiu'l-kelîmle Kur'an ve hadisin birlikte kastedildiğini söylemişlerse de başta İbn Şihâb ez-Zührî olmak üzere birçok âlim cevâmiu'l-kelîmi hadis olarak anlamışlardır. Buna göre Hz. Peygamber kendisine verilen feshat ve belâgat kabiliyetleri sayesinde mânaların derinliğine kolaylıkla nüfuz edebilmekte, daha önce gelen ilâhî kitaplardaki uzun

bahisleri ve kendisine ilham edilen konuları hikmetli sözlerle kısaca ortaya koyabilmektedir. Zira onun sözleri vahyin nuru ile aydınlanan bir gönülden kaynaklanmakta, bu husus sözlerinin zengin muhtevasından da anlaşılmalıdır. Meselâ, "Ameller niyetlere göre değerlendirir" hadisini Abdurrahman b. Mehdî, İmam Şâfiî, Ali b. Medîni, Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Dârekutnî gibi muhaddislerden bazıları İslâmiyet'in üçte birinin, bir kısmı da dörtte birinin özeti niteliğinde kabul etmişlerdir. Abdurrahman b. Mehdî bu hadisin İslâmî konulardan otuzunu, İmam Şâfiî ise yetmişini ilgilendirdiğini ileri sürmüşlerdir. Nitekim Buhârî bu hadisi *el-Câmi'u's-şahîh*'in on bir yerinde tekrarlamıştır. Cevâmiu'l-kelîm niteliğine sahip pek çok hadisten birkaçı şunlardır: "Sana şüpheli geleni bırak, şüphe vermeyene bak!" (Buhârî, "Büyü", 3). "Sizden biriniz kendisi için istediğini kardeşi için de istemedikçe iyi mümin olamaz" (Buhârî, "İmân", 7; Müslim, "İmân", 71, 72). "Dünyaya iltifat etme ki Allah seni sevsin; insanların eline bakma ki halk seni sevsin" (İbn Mâce, "Zühd", 1). "Allah'a inandım de, sonra da dosdoğru ol!" (Müslim, "İmân", 62). Abdullah b. Mes'ûd namaz kılarak tahiyatta ne okuyacaklarını bilemediklerini, bunun üzerine Hz. Peygamber'in kendilerine cevâmiu'l-kelîm olan "et-tahiyâtü" duasını öğrettiğini söylemektedir (Nesâî, "Ta'bir", 100).

Hz. Peygamber'e verilen cevâmiu'l-kelîmi mutasavvıflar farklı şekilde yorumlamaktadır. Muhyiddin İbnü'l-Arabî, Allah Teâlâ'nın bütün isimleri Hz. Âdem'e öğretmesinden (bk. el-Bakara 2/31) bahsederken Hz. Âdem'in eşyanın sadece isimlerini bildiğini, Hz. Peygamber'in ise eşyanın mânalarına da vâkıf olduğunu belirtmektedir (*el-Fütahât*, II, 171). Ona göre her peygamber bir "kelime"dir ve diğer peygamberlerden farklı bir hakikattir (bk. HAKİKAT-İ MUHAMMEDİYYE). Bu kelimelerin her biri Hz. Peygamber'e verildiğinden onun şahsında bütün kelimeler toplanmış durumdadır. "Bana cevâmiu'l-kelîm verildi" sözüyle işaret edilen husus budur. Buna "kelime-i Muhammediyye" ve "hakikat-i Muhammediyye" de denir. Bu hakikati elde eden her ârif cevâmiu'l-kelîme sahip olabilir.

Resûl-i Ekrem'in cevâmiu'l-kelîm mahiyetindeki sözlerini muhtelif hacimlerde derleme faaliyetleri IV. (X.) yüzyılda başlamış olmalıdır. Bu türün ilk örneğini *el-Müctenâ* (Haydarâbâd 1342) adlı

eseriyle İbn Düreyd (ö. 321/933) ortaya koymuştur. İbnü's-Sünnî'nin (ö. 364/974-75) *el-İcâz fi'l-hadîş* (*el-İcâz ve cevâmi'u'l-kelîm mine's-süneni'l-me'sûre*, bk. *Keşfü'z-zunûn*, I, 205) adlı eseri de aynı konudur. Kaffâl eş-Şâfiî'nin (ö. 365/976) *Cevâmi'u'l-kelîm fi'l-hadîş mine'l-mevâ'iz ve'l-hikem* adlı eseri Mısır'da İskenderiyye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Sezgin, I, 498). Cevâmiu'l-kelîme dair daha sonraki yüzyıllarda yazılan on dört eseri Selâhaddin Müneccid zikretmektedir (*Mu'cem mâ üllife 'an Resûlillâh*, s. 275-276).

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, II, 268; VI, 148, 189; Buhârî, "İmân", 7, "Büyü", 3, "Cihâd", 122, "Ta'bir", 22, "İ'tişâm", 1; Müslim, "İmân", 62, 71, 72, "Mesâcid", 5-8, "Eşribe", 71; İbn Mâce, "Zühd", 1; Nesâî, "Ta'bir", 100; Kâdî İyâz, *eş-Şifâ*, I, 95-107; İbnü'l-Arabî, *el-Fütahât*, II, 55, 57, 120, 124, 171, 182, 302, 306, 340-341; a.m.f., *Fuşuş* (Affî), II, 333; İbn Teymiyye, *İlmü'l-hadîş* (nşr. Mûsâ Muhammed Ali), Beyrut 1405/1985, s. 405-408; İbn Receb, *Câmi'u'l-ülûm*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Ma'rife), s. 2-3, 423-426; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, Kahire 1392/1972, XII, 51; *Keşfü'z-zunûn*, I, 205; Mustafa Sâdık er-Râfiî, *İcâzü'l-Kur'an*, Kahire 1381/1961, s. 332-338; Sezgin, *GAS*, I, 498; *el-Mu'cemü's-şufî*, s. 274-275; Müneccid, *Mu'cem mâ üllife 'an Resûlillâh*, Beyrut 1402/1982, s. 275-276.

M. YAŞAR KANDEMİR

CEVÂMIU't-TİBYÂN fi TEFİRİ'İ-KUR'ÂN

(جوامع التبيان في تفسير القرآن)

Muînüddin el-İcî'nin
(ö. 905/1500)
Kur'an tefsiri
(bk. İCİ, Muînüddin).

CEVÂMIU'İ-ULÛM

(جوامع العلوم)

İbn Ferîğün'un
X. yüzyılda kaleme aldığı
ilimlerin tasnifine dair
ansiklopedik eseri.

Kaynaklarda eserin müellifi İbn Ferîğün hakkında hemen hiçbir bilgiye rastlanmadığı gibi isim ve künyesinin telaffuzu konusunda da tereddütler vardır. Adını, Escurial'deki yazma nüshadan M. Casiri, Şi'ya b. Firaygün (*Bibliotheca Arabico-Hispana-Escorialensis*, I, 380), H. P. J. Renaud ise Şi'ya b. Firîğün şeklinde okumuştur (*Les manuscrits arabes de l'Escorial*, II/3, s. 82). Ayrıca M. Casiri, eserin kendisine takdim edildiği Ebû Ali Ahmed